

سیر تحول و سبک شناسی
ترجمه‌های قرآن کریم به زبان فارسی
از قرن چهارم تا قرن پانزدهم

دکتر محمد خامه‌گر
استاد یار پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی قم

سرشناسه: خامه‌گر، محمد، ۱۳۴۳-

عنوان و نام پدیدآور: سیر تحول و سبک‌شناسی ترجمه‌های قرآن کریم به زبان فارسی از قرن چهارم تا قرن پانزدهم / محمد خامه‌گر.

مشخصات نشر: قم: نشر، ۱۳۹۴

مشخصات ظاهری: ۱۸۹ صفحه ۵/۲۱×۵/۱۴ س.م.

شاب: ۹۷۸-۶۰۰-۷۳۵۲-۵۳-۳

نوعیت برست نویسی: فیبا

منابع: قرآن، تاریخ ترجمه قرآن

موضوع: پیشینه ترجمه قرآن، سبک‌های ترجمه قرآن، روش‌های ترجمه قرآن

شماره کتابشناسی ملی: ۳۸۱۱۱۱۱۱۱۱

• عنوان: سیر تحول و سبک‌شناسی ترجمه‌های قرآن کریم به زبان فارسی

• نویسنده: محمد خامه‌گر

• ناشر: نشر

• نوبت چاپ: اول، اسفند ۱۳۹۴

• بهای: ۱۰/۰۰ تومان

• نشانی الکترونیکی نویسنده: khamegar@gmail.com

• نشانی انتشارات: قم - خیابان شهدا - کوچه ۲۴ - نبش کوچه سوم پلاک ۶۳ - تلفن

۰۲۵-۳۷۸۳۹۴۷۴

• مرکز پخش: مشهد مقدس، خیابان آزادی، نبش کوچه روشن، مجتمع تجاری یاس - طبقه

منفی یک - انتشارات نور

تلفن: ۰۵۱-۳۲۲۳۱۶۰۳

فهرست مطالب

بخش اول: سیر تدوین و ترجمه قرآن به زبان فارسی

فصل اول: پیشینه ترجمه قرآن به زبان فارسی ۱۹

فصل دوم: ترجمه‌های کهن قرآن کریم

۱. قرآن قدس (۲۵۰ تا ۳۵۰ ق) ۲۶
۲. ترجمه سیر طبری (۳۵۲ ق) ۲۷
۳. بخشی از تفسیری کهن به پارسی (۳۵۰ تا ۳۵۰ ق) ۲۸
۴. پلی میان قرآن هبایی و عروسی فارسی (قرن ۴ ق) ۲۸
۵. تفسیری بر عשרی از قرآن مجید (قرن ۴-۵ ق) ۲۹
۶. ترجمه کمبریج (قرن ۴-۵ ق) ۳۰
۷. ترجمه آهنگین به تصحیح اسد علی رحمانی (قرن ۴ یا ۵ ق) ۳۱
۸. تفسیر شنقشی (حدود قرن ۵ ق) ۳۲
۹. ابوحفص نجم‌الدین عمر نسفی (قرن ۵ ق) ۳۳
۱۰. ناصر خسرو (قرن ۵ ق) ۳۳
۱۱. قرآن موزه پارس (قرن ۵ ق) ۳۴
۱۲. سوره مائده از قرآن کوفی (قرن ۵ ق) ۳۴
۱۳. بخشی از تفسیری کهن به پارسی (۴۰۰ تا ۴۵۰ ق) ۳۵
۱۴. تفسیر قرآن پاک (۴۵۰ ق) ۳۶
۱۵. ابوالمظفر شاهفور (۴۵۱-۴۷۳ ق) ۳۷
۱۶. ابوبکر عتیق محمد هروی نیشابوری (۴۷۰ تا ۴۸۰ ق) ۳۸

فصل سوم: ترجمه‌های قرآن کریم در دوران میانه

۴۰. ۱۷. ترجمه قرآن ماهان (قرن ۵ یا ۶ ق)
۴۰. ۱۸. رشید الدین میبدی (م ۵۲۰ق)
۴۱. ۱۹. ابوالفتوح رازی (۵۳۳ق)
۴۱. ۲۰. محمد بن محمود نیشابوری (۵۵۲ق)
۴۲. ۲۱. قرآن ری (۵۵۶ق)
۴۲. ۲۲. قرآن آکادمی تاجیکستان (قرن ۷ ق)
۴۳. ۲۳. قرآن سرجم ۶۳۱۵ (قرن ۷ ق)
۴۴. ۲۴. قرآن ترجمه شماره ۱۰۸۹ (۷۵۹ق)
۴۵. ۲۵. حسین بن حسن بروجانی (قرن ۹ ق)
۴۵. ۲۶. حسین کاشانی سوارزم (تفسیر مواهب علیّه) (۸۹۹ق)
۴۵. ۲۷. مخدوم نوح (قرن ۱۰ ق)
۴۶. ۲۸. قرآن فرهنگستان (قرن ۱۱ ق)
۴۷. ۲۹. ابوالحسن علی بن حسن روارهای (۹۴۶ق)
۴۷. ۳۰. فتح‌الله کاشانی (۹۸۰ق)
۴۸. ۳۱. شریف لاهیجی (۱۰۸۶ق)
۴۹. ۳۲. جمال الدین محقق خوانساری (قرن ۱۲ ق)
۴۹. ۳۳. شاه ولی الله دهلوی (متوفی ۱۱۷۶ق)

فصل چهارم: ترجمه‌های معاصر قرآن کریم

۵۳. ۳۴. بصیر الملک (۱۲۷۰ش)
۵۳. ۳۵. صفی علی شاه (۱۲۷۰ش)
۵۴. ۳۶. محمود حسن دیوبندی (۱۲۸۴ش)
۵۵. ۳۷. ترجمه انتشارات معراجی (۱۲۸۴ش)

۳۸. عباسعلی کیوان قزوینی (۱۳۱۰ ش)
۳۹. سید ابراهیم بروجردی (۱۳۱۷ ش)
۴۰. مهدی الهی قمشه‌ای (۱۳۲۳ ش)
۴۱. محمد ثقفی تهرانی (۱۳۲۹ ش)
۴۲. احمد آرام (۱۳۳۴ ش)
۴۳. ابراهیم عاملی (۱۳۳۶ ش)
۴۴. ابوالقاسم پاینده (۱۳۳۶ ش)
۴۵. حمد کاظم معزی (۱۳۳۷ ش)
۴۶. عباس سبحان (۱۳۳۷ ش)
۴۷. میرزا ابوالحسن شهبازی (۱۳۳۷ ش)
۴۸. احمد نواندیش (۱۳۳۷ ش)
۴۹. حسین بن احمد سنینی شاه عبدالعظیمی (۱۳۳۸ ش)
۵۰. علیرضا خسروانی (۱۳۳۹ ش)
۵۱. سید ابوالفضل برقی (۱۳۳۹ ش)
۵۲. سید ضیاء الدین طباطبایی یزدی (۱۳۴۰ ش)
۵۳. سید عبدالحسین طیب (۱۳۴۱ ش)
۵۴. سید محمود طالقانی (۱۳۴۲ ش)
۵۵. سید محمد حسین همدانی (۱۳۴۳ ش)
۵۶. خلیل الله صبری (۱۳۴۴ ش)
۵۷. زین العابدین رهنما (۱۳۴۶ ش)
۵۸. حسین عمادزاده اصفهانی (۱۳۴۶ ش)
۵۹. احسان الله علی استخری (۱۳۴۶ ش)
۶۰. رضا سراج (۱۳۴۷ ش)
۶۱. عبدالمجید صادق نوبری (۱۳۴۸ ش)
۶۲. علی نقی فیض الاسلام (۱۳۴۸ ش)

- ۶۳ حکمت آل آقا (۱۳۵۳ ش) ۷۴
 ۶۴ سید جمال الدین استر آبادی (۱۳۵۴ ش) ۷۵
 ۶۵ دکتر محمد مفتیج و همکاران (حدود ۱۳۵۵ ش) ۷۶
 ۶۶ سید اسدالله مصطفوی (۱۳۵۵ ش) ۷۶
 ۶۷ جعفر داد خواه شیرازی (۱۳۵۶ ش) ۷۷

فصل پنجم: ترجمه‌های قرآن پس از انقلاب اسلامی

- ۶۸ ترجمه گروه فرقان (۱۳۵۷ ش) ۸۰
 ۶۹ دارالشاهین (۱۳۵۹ ش) ۸۰
 ۷۰ نصر و نصیر امین اصفهانی (۱۳۶۰ ش) ۸۱
 ۷۱ محمد علی عابدی (۱۳۶۲ ش) ۸۲
 ۷۲ سید محمد باقر میری همدانی (۱۳۶۳ ش) ۸۲
 ۷۳ سید محمد باقر حجری (۱۳۶۲ ش) ۸۳
 ۷۴ مصطفی خرم دل (ترجمه تفسیری فی ظلال القرآن) (۱۳۶۶ ش) ۸۴
 ۷۵ سید علی اکبر قرشی (۱۳۶۶ ش) ۸۵
 ۷۶ حسن مصطفوی (۱۳۶۶ ش) ۸۶
 ۷۷ جلال الدین فارسی (۱۳۶۶ ش) ۸۷
 ۷۸ عبدالمحمد آیتی (۱۳۶۷ ش) ۸۷
 ۷۹ کلیم الله متین (۱۳۶۹ ش) ۸۸
 ۸۰ محمد خواجوی (۱۳۶۹ ش) ۸۹
 ۸۱ محمد باقر بهبودی (۱۳۶۹ ش) ۸۹
 ۸۲ ابوالفضل داور پناه (۱۳۶۹ ش) ۹۰
 ۸۳ ابو القاسم امامی (۱۳۷۰ ش) ۹۱
 ۸۴ مصطفی خرم دل (۱۳۷۱ ش) ۹۲
 ۸۵ سید جلال الدین مجتنبوی (۱۳۷۲ ش) ۹۳

۸۶. محمد رضا خانی و حشمت‌الله ریاضی (۱۳۷۲ ش) ۹۳
۸۷. احمد کاویانپور (۱۳۷۲ ش) ۹۴
۸۸. کاظم پور جوادی (۱۳۷۲ ش) ۹۵
۸۹. محمود صلواتی (۱۳۷۲ ش) ۹۵
۹۰. محمود یاسری (۱۳۷۳ ش) ۹۶
۹۱. محمود اشرفی تبریزی (۱۳۷۳ ش) ۹۷
۹۲. احمد مهدی فولادوند (۱۳۷۳ ش) ۹۷
۹۳. ناصر مکارم شیرازی (۱۳۷۳ ش) ۹۹
۹۴. بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی (۱۳۷۴ ش) ۱۰۰
۹۵. محسن قرائی (۱۳۷۴ ش) ۱۰۱
۹۶. سید محمد حسینی بهرانی (۱۳۷۵ ش) ۱۰۱
۹۷. بابا صفری (حدود ۱۳۷۵ ش) ۱۰۲
۹۸. جلال ربانی فر (۱۳۷۵ ش) ۱۰۳
۹۹. ترجمه علی کرمی (تفسیر مجمع البیان) (۱۳۷۶ ش) ۱۰۴
۱۰۰. بهاء الدین خرمشاهی (۱۳۷۶ ش) ۱۰۴
۱۰۱. عبدالکریم بی‌آزار شیرازی (۱۳۷۶ ش) ۱۰۵
۱۰۲. امید مجد (۱۳۷۶ ش) ۱۰۶
۱۰۳. ترجمه تفسیر هدایت (۱۳۷۷ ش) ۱۰۷
۱۰۴. مصطفی رحماندوست (۱۳۷۷ ش) ۱۰۷
۱۰۵. مسعود انصاری (۱۳۷۷ ش) ۱۰۸
۱۰۶. سید محمد حجتی (۱۳۷۸ ش) ۱۰۹
۱۰۷. علی اکبر سروری (۱۳۷۸ ش) ۱۱۰
۱۰۸. اکبر یزدان پناه (۱۳۷۸ ش) ۱۱۰
۱۰۹. یعقوب جعفری (۱۳۷۹ ش) ۱۱۱
۱۱۰. سید علی غیوری (۱۳۷۹ ش) ۱۱۱

۱۱۱. فرزانه زنبقی (۱۳۷۹ش)
۱۱۲. عبدالمجید معادیخواه (۱۳۷۹ش)
۱۱۳. سید علی کمالی دزفولی (۱۳۸۰ش)
۱۱۴. آیت الله مشکینی (۱۳۸۰ش)
۱۱۵. طاهره صفار زاده (۱۳۸۰ش)
۱۱۶. علی اصغر حلبی (۱۳۸۰ش)
۱۱۷. علی اکبر طاهری قزوینی (۱۳۸۰ش)
۱۱۸. محمد شاتق (۱۳۸۰ش)
۱۱۹. سید مهدی دادور (آیت اللهی) (۱۳۸۱ش)
۱۲۰. سید کاظم ارفع (۱۳۸۱ش)
۱۲۱. زمر روستا (۱۳۸۱ش)
۱۲۲. قدرت الله شیبانی زاد (۱۳۸۱ش)
۱۲۳. سارا شمیزی (۱۳۸۱ش)
۱۲۴. سید محمد علی محمدی (۱۳۸۱ش)
۱۲۵. اصغر برزی (۱۳۸۲ش)
۱۲۶. محمد صادق تهرانی (۱۳۸۲ش)
۱۲۷. ترجمه سید عاشق حسین (۱۳۸۲ش)
۱۲۸. سید علی یثربی (۱۳۸۲ش)
۱۲۹. سید علی گرامرودی (۱۳۸۳ش)
۱۳۰. موسی دانش (۱۳۸۳ش)
۱۳۱. ابوالفضل بهرامپور (۱۳۸۳ش)
۱۳۲. حسین انصاریان (۱۳۸۳ش)
۱۳۳. محمد علی رضایی اصفهانی (۱۳۸۳ش)
۱۳۴. مسعود رباعی (۱۳۸۳ش)
۱۳۵. سید حسن ابطحی (۱۳۸۳ش)

۱۳۰. ترجمه آقای عباس حداد کاشانی (۱۳۸۳ ش)
۱۳۱. علی کریمی فریدنی (۱۳۸۴ ش)
۱۳۱. رستم کوشان (۱۳۸۴ ش)
۱۳۲. معصومه یزدان پناه (۱۳۸۴ ش)
۱۳۳. کرم خدا امینیان (۱۳۸۴ ش)
۱۳۳. شهاب تشکری آرانی (۱۳۸۴ ش)
۱۳۴. سبز استاد ولی (۱۳۸۵ ش)
۱۳۵. ابوالرؤف توحیدی (۱۳۸۵ ش)
۱۳۶. هوتنگ آن (۱۳۸۸ ش)
۱۳۷. مرکز فرهنگ و معارف قرآن (۱۳۸۵ ش)
۱۳۸. سید محمد رضا صفوی (۱۳۸۵ ش)
۱۳۹. محمد علی صالح سناری (۱۳۸۵ ش)
۱۳۹. محمد خامه‌گر (۱۳۸۵ ش)
۱۴۰. عباس پورسیف، (۱۳۸۵ ش)
۱۴۱. محمد یزدی (۱۳۸۶ ش)
۱۴۲. سید رضا ابوالمعالی (۱۳۸۶ ش)
۱۴۲. عبدالله خاموش هروی (۱۳۸۶ ش)
۱۴۳. عبدالرحیم عقیقی بخشایشی (۱۳۸۷ ش)
۱۴۴. محمد حسین ابراهیمی (۱۳۸۷ ش)
۱۴۴. رسولی محلاتی (۱۳۸۸ ش)
۱۴۵. حسن راحتی سبزواری (۱۳۸۸ ش)
۱۴۶. غلامرضا یاسی‌پور (۱۳۸۸ ش)
۱۴۷. سید مصطفی حسینی دشتی (۱۳۸۹ ش)
۱۴۸. کریم زمانی، (۱۳۸۹ ش)
۱۴۹. مهدی محمودیان (۱۳۸۹ ش)

۱۵۰. حمید مریخی مطلق (۱۳۸۹ ش)
 ۱۵۱. غلامعلی حدادعادل (۱۳۹۰ ش)
 ۱۵۲. محمد فرقانی (۱۳۹۲ ش)

بخش دوم:

روشها و سبک‌های ترجمه قرآن کریم به زبان فارسی

- ۱۵۵ فصل اول: روش‌های ترجمه قرآن به زبان فارسی
 ۱۵۵ ترجمه نام تحت‌اللفظی
 ۱۶۲ ترجمه وفادار یا معادل
 ۱۶۵ ترجمه معنایی (محتوایی)
 ۱۶۹ ترجمه آزاد و تفسیری
 ۱۷۲ ترجمه ساختاری
 ۱۷۸ فصل دوم: سبک‌های ترجمه قرآن به زبان فارسی
 ۱۷۸ ترجمه‌های آوایی و آهنگین
 ۱۸۰ ترجمه‌های منظوم

پیشگفتا

زبان فارسی دومین زبان جهان اسلام و نخستین زبانی است که قرآن بدان ترجمه شده است. از سده‌ها و روایات تاریخی چنین به نظر می‌رسد که سابقه ترجمه قرآن به زبان فارسی به زمان پیامبر اسلام بازمی‌گردد. تا کنون بیش از هزار بار قرآن کریم به زبان فارسی ترجمه شده است از این رو زبان فارسی این افتخار را دارد از بین یکصد و شش زبان مندرج در قرآن که آنها ترجمه شده است نخستین و بیشترین ترجمه قرآن را به نام خود ثبت کند.

با توجه به آمار ترجمه‌های فارسی قرآن می‌توان گفت زبان نزول قرآن، به طور متوسط هر سال یک بار قرآن به زبان فارسی ترجمه شده است. ایرانیان به واسطه ترجمه‌های فارسی قرآن آشنایی گسترده‌ای با پیام الهی یافتند و بسیاری از واژه‌های دینی و حکمی فارسی نیز با درج در این ترجمه‌ها از زوال و فراموشی در امان ماند.

ترجمه قرآن به فارسی نه تنها از جهت تعداد و سابقه نگارش، بلکه از لحاظ تنوع در روشها و سبک‌های ترجمه نیز در میان سایر زبانها بی نظیر است. در زبان فارسی قرآن بارها به روش تحت اللفظی، معادل، معنایی، آزاد و پیوسته ترجمه شده است و به سبک‌های گوناگون مانند آهنگین، منظوم، دو زبانه، همراه با تاورق‌های تفسیری و غیره ارائه شده است. این همه نشان توجه و استقبال ویژه ایرانیان و فارسی‌زبانان به این کتاب آسمانی دارد.

در این اثر یکی نخستین بار مهم‌ترین ترجمه‌های قرآن کریم به زبان فارسی شناسایی و روش و سبک آنها گزارش شده است و به بررسی از نکات قوت و ضعف آنها اشاره شده است.

امید است خدای منان در سال الطاف بی‌کران امام علی بن موسی الرضا (ع)، به همه ما توفیق فهم و عمل به آیات و ترویج قرآن کریم را عنایت فرماید و ما را در استمرار این خدمت کوچک یاری سازد.

دکتر محمد خامه‌گر

استادیار پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی قم

مشهد مقدس - بهمن ۱۳۹۴ - جری شمسی